

Mantelzorgbeleid Bronckhorst 2024-2027

De raad van de gemeente Bronckhorst;

gelezen het voorstel van het college van b en w van 12 september 2023;

besproken op de Politieke Avond van 21 november 2023;

Besluit:

De nota mantelzorgbeleid 2024-2027 vast te stellen.

Voorwoord

Voor u ligt het Mantelzorgbeleid 2024-2027. In dit beleidsplan is de koers voor de komende jaren opgenomen.

Met het beleid in deze nota willen we mantelzorgers in Bronckhorst ondersteunen en waarderen. Dit beleid is gericht op zowel mantelzorgers als hun netwerk, zodat mantelzorgers de dingen kunnen blijven doen die belangrijk zijn in hun eigen leven en hiermee overbelasting voorkomen.

In Bronckhorst is een goedlopend mantelzorgbeleid. De nota Mantelzorgbeleid 2024-2027 biedt nieuwe kaders en instrumenten voor:

- een betere aansluiting van de ondersteuning bij de behoeften van de mantelzorgers
- het bereiken van meer mantelzorgers.

1. Samenvatting

Inleiding

Mantelzorgers bieden hulp en ondersteuning aan familie of bekenden die hulpbehoevend zijn. Gemeente Bronckhorst hecht veel waarde aan de inwoners die mantelzorgers zijn. Zij zijn onmisbaar voor hun omgeving én voor de samenleving. Mantelzorg verlenen geeft voldoening en zingeving, maar kan ook veel van iemand vragen, zowel fysiek als emotioneel. Het kan de mantelzorgers helpen om hierin ondersteuning te krijgen. Goede ondersteuning draagt bij aan het vergroten van de zelfredzaamheid van de mantelzorgers. Veel mantelzorgers in Bronckhorst vinden het bieden van mantelzorg vanzelfsprekend en zijn zich er niet van bewust dat zij mantelzorg verlenen.

'Mantelzorg is alle hulp aan een hulpbehoevende door iemand uit diens directe sociale omgeving. Ook minder intensieve hulp, de hulp aan huisgenoten en de hulp aan instellingsbewoners zijn meegenomen. Mantelzorg is hulp die verder gaat dan de zogenoemde 'gebruikelijke hulp.' (Bron: SCP)

Op grond van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) 2015 is de gemeente verantwoordelijk om invulling te geven aan de ondersteuning, erkenning en waardering van mantelzorgers. Op dit moment is er een goed lopend mantelzorgbeleid. Met het beleid in deze nota willen we het huidige beleid verrijken en toekomstgericht maken.

Deze nota is op een interactieve manier tot stand gekomen. In hoofdstuk 2 wordt beschreven welke stappen er zijn genomen om tot dit beleid te komen.

Context en ontwikkelingen

De komende jaren wordt de druk op mantelzorgers groter en daarmee het risico op overbelasting bij een grote groep mantelzorgers. Het aantal beschikbare mantelzorgers neemt af en de verwachting is dat het aantal mensen dat ondersteuning en zorg nodig heeft, toeneemt. De toenemende druk op mantelzorgers door onder andere demografische ontwikkelingen en tekorten in de zorg maakt het belangrijk om het lopende mantelzorgbeleid te vernieuwen.

Trends en ontwikkelingen die een rol spelen bij mantelzorg:

- De veranderende rol van de overheid, uitgangspunt is eigen kracht en inzet van eigen netwerk van de inwoners
- De overheid legt zowel meer nadruk op informele hulp, zoals mantelzorg en vrijwilligerswerk als op vergroting van arbeidsdeelname.

- Van curatief naar preventief. In ondersteuning, zorg, werk en onderwijs verschuift de aandacht richting preventie en waardoor inwoners minder een beroep moeten doen op sociale en medische voorzieningen.
- Langer thuis: zorg dichtbij en integraal.
- Toename van vluchtelingen en statushouders: migranten gaan anders om met mantelzorg en hebben een andere manier van ondersteuning nodig.
- Personeelstekort in de zorg en algemeen personeelstekort
- De regeldruk voor mantelzorgers is hoog, het uitvoeren van administratie en regeltaken
- Naoberschap en mantelzorg, veranderende behoefte en verwachtingen

Een andere belangrijke ontwikkeling zijn de verschillende landelijke akkoorden die gesloten zijn. Deze akkoorden hebben effect op de zorg (Integraal Zorg Akkoord) en op preventie, gezondheid en sociale basis (Gezond en Actief Leven Akkoord) in Nederland en daarmee ook op mantelzorg.

De gemeente Bronckhorst ziet de urgentie om zich te ontwikkelen tot een dementievriendelijke gemeente. In een dementievriendelijke gemeente is aandacht voor de situatie waarin mensen met dementie én hun mantelzorgers verkeren.

Huidig beleid

Er is een beleidsnota Mantelzorgbeleid 2018-2021. Hierin zijn al veel activiteiten opgenomen voor het ondersteunen van mantelzorgers. Het huidige mantelzorgbeleid loopt goed. Op een aantal punten is het belangrijk de focus te verleggen of een andere invulling te geven.

Nieuw beleid

Met dit nieuwe beleid wordt zowel kwalitatief als kwantitatief een stap gezet. Het gaat daarbij om een betere aansluiting bij de behoeften van de mantelzorgers en om het bereiken van meer mantelzorgers. Hierbij wordt ingezet op twee onderdelen:

1. **Beleid en activiteiten meer inrichten op de behoeften van verschillende groepen en individuele mantelzorgers**
Er kunnen verschillende groepen mantelzorgers worden onderscheiden, zoals weergegeven in bijlage 1 (Movisie). Het is belangrijk om deze groepen te onderscheiden omdat er voor deze groepen specifieke aandachtspunten gelden. In totaal onderscheidt Movisie 10 groepen. Per groep mantelzorgers zijn behoeften en uitdagingen in kaart gebracht en weergegeven in tien mantelzorg persona's.
Voor dit Mantelzorgbeleid ligt de focus op de volgende groepen.
  - Mantelzorgers voor mensen met dementie
  - Oudere mantelzorgers
  - Jonge mantelzorgers
  - Werkende mantelzorgers
  - Mantelzorgers met een migratieachtergrond (inrichten voor de toekomst)
2. **Sterkere samenwerking en inzet van het netwerk**
Mantelzorg is er in vele soorten en maten en de behoeften van mantelzorgers verschillen per persoon. Met dit mantelzorgbeleid willen we de mantelzorgers centraal stellen en vanuit het perspectief van de mantelzorgers ondersteunen en versterken.

Dit betekent dat het beleid niet alleen op de mantelzorgers zelf gericht is, maar ook op het sociale en professionele netwerk rond de mantelzorgers en de zorgvrager.

Door bewustwording en inzet van het sociale en professionele netwerk kunnen meer mantelzorgers bereikt worden. Ook kunnen zij een rol spelen in de signalering van overbelasting van mantelzorgers.

Doelstelling

Mantelzorgers op een duurzame manier ondersteunen, zodat zij de dingen kunnen blijven doen die belangrijk zijn in hun eigen leven en hiermee overbelasting voorkomen.

De thema's voor de activiteiten zijn zoveel mogelijk vanuit de ervaring van de mantelzorgers geschreven:

- Bewustwording
- De weg vinden
- Samenwerken
- Verlichten
- De jonge mantelzorgers

Aan het eind van Hoofdstuk 5 zijn alle activiteiten, huidig en nieuw, opgenomen per doelgroep (Activiteitenmatrix)

2. Inleiding

Aanleiding

Mantelzorgers bieden hulp en ondersteuning aan familie of bekenden die hulpbehoevend zijn. Gemeente Bronckhorst hecht veel waarde aan de inwoners die mantelzorger zijn. Zij zijn onmisbaar voor hun omgeving én voor de samenleving. Mantelzorg verlenen geeft voldoening en zingeving, maar kan ook veel van iemand vragen, zowel fysiek als emotioneel. Het kan de mantelzorger helpen om hierin ondersteuning te krijgen. Goede ondersteuning draagt bij aan het vergroten van de zelfredzaamheid van de mantelzorger. Veel mantelzorgers in Bronckhorst vinden het bieden van mantelzorg vanzelfsprekend en zijn zich er niet van bewust dat zij mantelzorg verlenen.

Op grond van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) 2015 is de gemeente verantwoordelijk om invulling te geven aan de ondersteuning, erkenning en waardering van mantelzorgers. Op dit moment is er een goed lopend mantelzorgbeleid. Met het beleid in deze nota willen we het huidige beleid verrijken en toekomstgericht maken. In deze nota wordt aandacht geschonken aan de verschillende groepen mantelzorgers en hun behoeften. Door de ondersteuning meer in te richten op deze groepen kunnen deze beter bereikt worden.

Dit beleid beschrijft wat de gemeente doet om mantelzorgers te ondersteunen. Na het vaststellen van deze nota zal er jaarlijks een uitvoeringplan worden gemaakt.

Naast deze beleidsnota is er ook een nota over vrijwilligerswerk en een nota over bestaanszekerheid ontwikkeld. Deze onderwerpen hebben raakvlakken.

In deze nota staan in het schuin geschreven uitspraken die mantelzorgers hebben gedaan gedurende gesprekken die zijn gevoerd voor de ontwikkeling van deze nota.

'Dit doe je gewoon samen in het dorp'

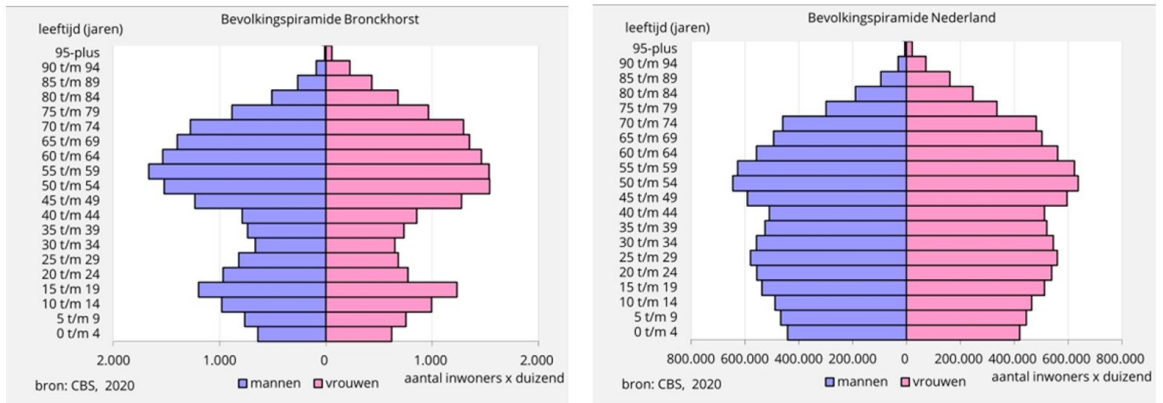
Context mantelzorgbeleid

Mantelzorgers leveren een belangrijke bijdrage in de zorg aan hun naaste. Dit gaat vaak goed, maar sommige mantelzorgers hebben zelf ook ondersteuning nodig. De komende jaren wordt de druk op mantelzorgers groter en daarmee het risico op overbelasting bij een grote groep mantelzorgers. Het aantal beschikbare mantelzorgers neemt af en de verwachting is dat het aantal mensen dat ondersteuning en zorg nodig heeft, toeneemt. De toenemende druk op mantelzorgers door onder andere demografische ontwikkelingen en tekorten in de zorg maakt het belangrijk om het lopende mantelzorgbeleid te vernieuwen.

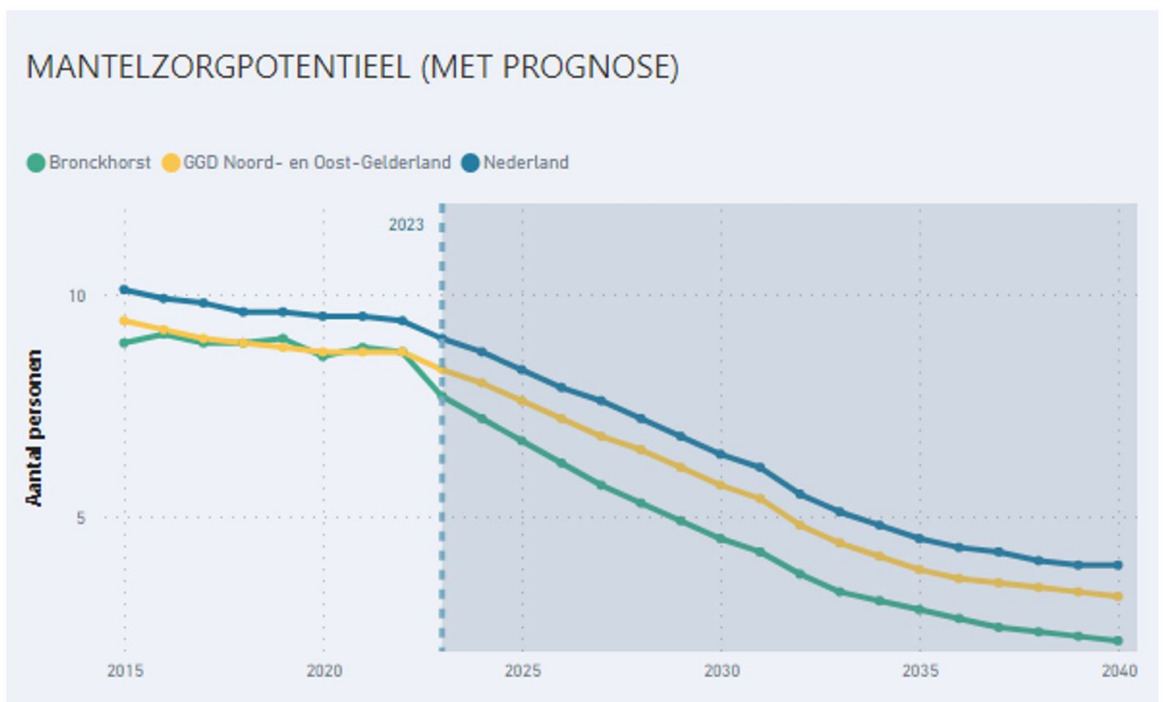
De demografische cijfers (zie figuur 1) laten zien dat het percentage 65+ -ers groot is in Bronckhorst en dat dit de komende jaren naar verwachting zal stijgen. Daarnaast is er ook sprake van ontgroening, omdat er steeds minder jeugd is. De vergrijzing leidt tot een toename van het gebruik van verzorging en verpleging en een toename in het aantal mensen met dementie.

Opvallend voor gemeente Bronckhorst is dat de groep 20-45 jarigen heel erg klein is. Dit betekent dat veel kinderen vertrekken, waardoor zij niet in de buurt wonen om mantelzorg te verlenen. Nieuwe inwoners van de groep 45+ hebben meestal geen kinderen in de gemeente wonen en zijn meer op zichzelf aangewezen.

Mede door het tekort aan arbeidskrachten in zorgberoepen, wordt er steeds meer verwacht van het sociaal netwerk van inwoners. Er zijn echter in verhouding steeds minder potentiële mantelzorgers per persoon met een potentiële mantelzorgbehoefte (zie figuur 2). De druk op de mantelzorg is groot en wordt komende jaren steeds groter.

Figuur 1: bevolkingspiramide van Bronckhorst in vergelijking met die van Nederland

Figuur 2: mantelzorgpotentieel; 50-64-jarigen t.o.v. 85-plussers

Wat is mantelzorg?

'Mantelzorg is alle hulp aan een hulpbehoevende door iemand uit diens directe sociale omgeving. Ook minder intensieve hulp, de hulp aan huisgenoten en de hulp aan instellingsbewoners zijn meegenomen. Mantelzorg is hulp die verder gaat dan de zogenoemde 'gebruikelijke hulp'. (Bron: Sociaal Cultureel Planbureau)

Het CBS hanteert de volgende definitie: iemand is mantelzorger als de zorg al minimaal 3 maanden duurt, of zorg biedt voor minimaal 8 uur per week. Er zijn ook andere definities van mantelzorg en dus ook andere cijfers. De definitie die CBS gebruikt is afgestemd met de GGD's en het RIVM.

In de diverse gesprekken en de bijeenkomst met de raads werkgroep mantelzorg is naar voren gekomen om uren en de duur van de mantelzorg niet leidend te laten zijn bij het bieden van ondersteuning. Het aantal uren mantelzorg of de duur van de mantelzorg geven nog geen indicatie over de mate van belasting. Draagkracht en draaglast zijn voor iedere mantelzorger verschillend.

De zorg is meestal langdurig en kan bestaan uit verzorging, hulp bij dagelijkse activiteiten en emotionele ondersteuning. Door deze hulp kan de zorgvrager zich redden, thuis blijven wonen en meedoen in de samenleving.

Mantelzorg is vrijwillig, maar het is geen vrijwilligerswerk. De hulp gaat verder dan vrijwilligerswerk of gebruikelijke hulp die huisgenoten aan elkaar geven. Het verschil is dat mantelzorg iemand overkomt en vrijwilligerswerk een keuze is. Daarnaast is vrijwilligerswerk planbaar en mantelzorg niet.

'Het overkomt je, je rolt er in'

Trends en ontwikkelingen

De volgende trends en ontwikkelingen hebben invloed op mantelzorgers en de mantelzorgondersteuning. De trends en ontwikkelingen komen overeen met de trends en ontwikkelingen in het vorige mantelzorgbeleid. Er is wel sprake van een versnelling van de ontwikkelingen, waardoor het nodig is hierop in te spelen.

De relatie tussen inwoner en overheid verandert. De overheid gaat meer uit van de eigen kracht van inwoners. Tegelijkertijd komen inwoners in beweging en nemen steeds meer het initiatief. Hierbij neemt de overheid steeds meer een faciliterende positie in. Vanwege de versoering van collectieve voorzieningen zoeken inwoners meer ondersteuning binnen het eigen netwerk (familie, buurt, mantelzorgers). De rol van de gemeente is meer ondersteunend, met als uitgangspunt de inwoner meer zelfredzaam krijgen.

De overheid legt zowel meer nadruk op informele hulp, zoals mantelzorg en vrijwilligerswerk, als op vergroting van arbeidsdeelname. Dit kan de draaglast voor mantelzorgers vergroten, waardoor het moeilijker wordt de draaglast en draagkracht in balans te houden. Ook kan de vergroting van arbeidsdeelname effect hebben op de beschikbaarheid van vrijwilligers en familie die de mantelzorger ondersteunen.

Voorkomen: van curatief naar preventief. In ondersteuning, zorg, werk en onderwijs verschuift de aandacht richting preventie en voorkomen dat inwoners een beroep moeten doen op sociale en medische voorzieningen. Zowel in de jeugdzorg als in de langdurige zorg is er een toegenomen aandacht voor vroegtijdige signalering van risicovolle situaties en tijdige interventie ter voorkoming van zwaardere ondersteuning en zorg. De trend laat een beweging zien van een focus op bestrijding van ziekte en intensieve ondersteuning naar een focus op behoud van gezondheid en eigen kracht door aanpassing van leefstijl en preventie.

Langer thuis: zorg dichtbij en integraal. Door de toenemende levensverwachting, innovatie in de zorg en vergrijzing verandert de zorgvraag. Zorg en ondersteuning zal vaker dichtbij of aan huis verleend worden. Door andere wensen ten aanzien van levenskwaliteit en keuzevrijheid willen veel mensen hun leven ook op hogere leeftijd graag voortzetten, zoals zij gewend zijn en thuis blijven wonen. Er wordt in toenemende mate een beroep gedaan op de eigen kracht en het eigen netwerk.

Toename van vluchtelingen en statushouders: migranten gaan anders om met mantelzorg en hebben andere manieren van ondersteuning nodig. Hoe vinden zij hun weg in onze systemen en gewoontes? Personeelstekort in de zorg en algemeen personeelstekort; door het personeelstekort in de zorg wordt de druk op mantelzorgers hoger. Door het personeelstekort groeien bijvoorbeeld de wachtlijsten voor verpleeghuizen. Een langere wachtlijst kan voor meer overbelasting van mantelzorgers en een toename van crisissituaties zorgen.

De regeldruk voor mantelzorgers is hoog. Zij krijgen te maken met allerlei regels, instanties en (zorg) professionals. Vaak ervaren zij last van het invullen van allerlei formulieren, administratie en telefoontjes, wat veel tijd kost naast de zorg voor hun naaste.

Ontspoorde mantelzorg: gebrek aan tijd en emotionele en/of lichamelijke belasting kunnen leiden tot stress, uitputting en overbelasting. Bovendien kan er bij de mantelzorger een gevoel van onmacht ontstaan als degene die hij of zij verzorgt bijvoorbeeld ongeneeslijk ziek is of wanneer er als gevolg van ziekte sprake is van karakterverandering bij de zorgvrager. Ook kan het zijn dat de mantelzorger uit onkunde en onwetendheid de grens van goede zorg overschrijdt. De zorg slaat sluipenderwijs om in verwaarlozing of verkeerde behandeling.

Naoberschap en mantelzorg. Naoberschap betekent dat je klaarstaat voor de mensen uit je omgeving. Denk bijvoorbeeld aan het brengen van soep naar je zieke buurvrouw, of de stoep aanvegen bij je oudere buurman. Van oorsprong is het een intensieve vorm van burenhulp, die vooral van toepassing is bij boerderijen en in dorpen die niet altijd kunnen rekenen op goede openbare voorzieningen. Het Naoberschap komt meer onder druk te staan. Nieuwe inwoners geven daar een andere invulling aan. Ook geven mensen meer hun grenzen aan in het geven van hulp.

Daarnaast verandert de mantelzorg zelf. Het gaat niet alleen meer om boodschappen doen, een klusje of iemand ergens heen brengen, maar ook om psychische en sociale ondersteuning. Dit valt voor sommige mensen veel zwaarder dan het geven van praktische hulp.

'Het is soms wel moeilijk als de persoon veeleisend is'

Wettelijk kader

Dit mantelzorgbeleid sluit aan op de volgende wetgeving:
Wet Maatschappelijke Ondersteuning 2015

Artikel 2.1.2 van de Wmo beschrijft de opdracht aan gemeenten om mantelzorgers te ondersteunen

Artikel 2.1.6 van de Wmo beschrijft de opdracht aan gemeenten om mantelzorgers jaarlijks te waarderen.

Gemeentelijke kader

Kernboodschap sociaal domein

De kernboodschap sociaal domein uit het beleidskader sociaal domein 'Gewoon meedoen' 2019-2022 is het uitgangspunt bij dit nieuwe beleid.

Als Bronckhorst staan wij ervoor dat ieder in Bronckhorst gewoon mee kan doen. Daar staan wij als samenleving voor: Naoberschap. Elkaar helpen waar nodig. Dat past ook bij een nuchtere levenshouding, waarbij bijzondere mensen gewoon zijn en wij alle gewone mensen ook bijzonder vinden. We helpen elkaar om mee te kunnen doen.

De rol van de gemeente Bronckhorst is om inwoners gericht met preventie te ondersteunen om ervoor te zorgen dat ze mee kunnen blijven doen. Ook ondersteunt Bronckhorst de informele netwerken waar nodig, zodat we elkaar kunnen helpen zonder dat we de ander of de samenleving overvragen. Dit voorkomt dat een probleem uitgroeit tot een behoefte aan professionele zorg.

Maar Bronckhorst biedt ook ondersteuning aan diegenen die het niet lukt om op eigen kracht of met hulp van informele netwerken mee te kunnen doen. Wij willen dat deze professionele ondersteuning echter zo kort en beperkt als mogelijk wordt ingezet, maar tevens zo lang en intensief als nodig is. Zo laten we niemand aan de kant staan en kan ieder weer zo snel als mogelijk meedoen, op eigen kracht en naar eigen unieke inzicht en behoefte.

Beleidsnota Mantelzorgbeleid 2018-2021 gemeente Bronckhorst

Er is een beleidsnota Mantelzorgbeleid 2018-2021. Hierin zijn al veel activiteiten opgenomen voor het ondersteunen van mantelzorgers. In bijlage 3 is een overzicht van de huidige ondersteuningsmogelijkheden vanuit de gemeente en deels andere ondersteuningsmogelijkheden van andere organisaties.

Het huidige mantelzorgbeleid loopt goed, op alle vraaggebieden (zie figuur 3) wordt ondersteuning geboden en er is regelmatig contact met de geregistreerde mantelzorgers. Op een aantal punten is het belangrijk om de focus te verleggen of een andere invulling te geven. De mantelzorgwijzer is bijvoorbeeld een mooi instrument om inzicht te geven in ondersteuningsmogelijkheden, maar alleen als deze up to date is. Daarnaast is het bereiken van mantelzorgers moeilijk, omdat mensen zich er vaak niet van bewust zijn dat ze mantelzorger zijn. Hierdoor komen ze vaak laat bij het sociaal team terecht, wanneer er al veel aan de hand is. Redenen hiervoor zijn: mensen zijn niet bekend met de term mantelzorg, mensen weten het niet of ze willen geen mantelzorger zijn, omdat het in hun ogen niet naast de familiale relatie kan bestaan. De deelname aan activiteiten voor mantelzorgers is wisselend. Het is zoeken naar een geschikte tijd, locatie en activiteit.

De ondersteuningsmogelijkheden van andere organisaties zijn niet allemaal in beeld en kunnen wisselen.

Voor het ontwikkelen van het mantelzorgbeleid van 2028-2021 is uitgebreid onderzoek gedaan naar de behoeften van mantelzorgers in gemeente Bronckhorst. Voor deze nota is dit niet gebeurd. Wel is met verschillende mantelzorgers gesproken en zijn hun opmerkingen en ervaringen meegenomen bij het schrijven van dit beleid. Daarnaast is het huidige mantelzorgbeleid getoetst aan de 8 vraaggebieden, op al deze gebieden voorziet het huidige beleid in ondersteuningsmogelijkheden. Aangezien er al een goedlopend mantelzorgbeleid is, zal een algemeen onderzoek naar de behoeften van mantelzorgers naar verwachting niet veel nieuwe inzichten opleveren. Om meer inzicht te krijgen in de effecten van de ondersteuning zal onderzoek gedaan worden op basis van specifieke vragen naar behoefte van de doelgroepen (zie hoofdstuk 3).

Figuur 3: vraaggebieden van mantelzorgers

GALA IZA

Een andere belangrijke ontwikkeling zijn de verschillende landelijke akkoorden die gesloten zijn. Deze akkoorden hebben effect op de zorg (Integraal Zorg Akkoord) en op preventie, gezondheid en sociale basis (Gezond en Actief Leven Akkoord) in Nederland en daarmee ook op mantelzorg. Deze beweging sluit mooi aan op wat we doen in Bronckhorst op deze thema's. In het GALA is Mantelzorg één van de programma's die daarin is opgenomen. Ook in het programma Sociale basis is aandacht voor mantelzorg.

Het Integraal Zorgakkoord (IZA) richt zich in hoofdzaak op de houdbaarheid van het Zorgstelsel, met als invalshoek de Zorgverzekeringswet. Het Gezond en Actief Leven Akkoord (GALA) richt zich hoofdzakelijk op het bouwen aan een fundament voor een gerichte aanpak op het gebied van preventie, gezondheid en sociale basis, waarin een gezonde samenleving centraal staat. Vanuit het IZA wordt deze gerichte aanpak gezien als voorwaarde voor de beweging naar de voorkant, waar gemeenten een belangrijke rol in spelen, onder meer door het versterken van de sociale basis, het aanpakken van gezondheidsachterstanden en de toepassing van 'health in all policies'.

Dementievriendelijke gemeente

In Bronckhorst wonen 565 mensen met dementie. De prognose is 710 mensen in 2030 en 910 in 2050 (Bron: Vektis). De gemeente Bronckhorst ziet de urgentie om zich te ontwikkelen tot een dementievriendelijke gemeente. In een dementievriendelijke gemeente is aandacht voor de situatie waarin mensen met dementie én hun mantelzorgers verkeren. Inwoners en lokale partijen werken samen aan allerlei initiatieven die de levenskwaliteit van deze inwoners vergroot. In het uitvoeringsplan "Bronckhorst Dementievriendelijk" wordt aan de hand van 9 thema's gewerkt aan een samenleving waarin mensen met dementie en hun naasten naar vermogen mee kunnen blijven doen in de samenleving.

Mantelzorgers nemen een belangrijke plaats in. Familieleden en naasten komen hoe dan ook als ondersteuner snel in beeld wanneer er sprake is van dementie. Vaak zijn het de mantelzorgers die bepalend zijn of iemand met dementie nog zelfstandig kan blijven wonen.

Goede informatievoorziening over alle facetten waar je als mantelzorgers mee te maken krijgt, is uitermate belangrijk. Ook werken aan een andere, positievere beeldvorming is van belang. Deze groep mantelzorgers is vatbaar voor overbelasting. Het is daarom belangrijk dat er een goed vangnet is en ondersteuning voor de mantelzorger. Er is in sommige situaties ook sprake van jonge mantelzorgers. De gemeente Bronckhorst heeft extra aandacht voor de ondersteuning van jonge mantelzorgers. (Bron: uitvoeringsplan Bronckhorst Dementievriendelijk, maart 2022).

3. Interactief proces

Deze nota is op een interactieve manier tot stand gekomen. In dit hoofdstuk wordt beschreven welke stappen er zijn genomen om tot dit beleid te komen.

Gestart is met een inventarisatie van het huidige beleid door het huidige beleid in kaart te brengen en gesprekken met Sociaal consultants met aandachtsgebied Mantelzorg, de wethouder en beleidsambtenaren van Bronckhorst over de uitwerking van het beleid.

Vervolgens zijn gesprekken met diverse organisaties gevoerd om een beeld te krijgen van de trends, ontwikkelingen en aandachtspunten.

Ook is gesproken met diverse organisaties die werkzaam zijn binnen Bronckhorst over de thema's mantelzorg, vrijwilligers en bestaanszekerheid (zie bijlage). Met de meeste organisaties werd over alle thema's gesproken, soms lag de nadruk op 1 of 2 thema's.

De participatieraad is meegenomen in het proces en ziet daarom geen noodzaak voor een specifiek advies. De raad heeft gereageerd op een aantal open vragen over mantelzorg. Vervolgens is het eerste concept besproken met de participatieraad en zijn de aandachtspunten die hierbij naar voren kwamen meegenomen in het ontwikkelen en beschrijven van dit beleid. De eindversie is naar de raad gestuurd, hierop zijn geen verdere opmerkingen of aanvullingen gekomen.

Er is een bijeenkomst met de raadswerkgroep Sociaal Domein geweest, waarbij verschillende perspectieven en aandachtspunten voor het te ontwikkelen beleid zijn besproken.

Vervolgens is op diverse plekken met inwoners en mantelzorgers gesproken. Ook is een bijeenkomst geweest met het kinderparlement. Zij hebben in reactie op een aantal vragen en discussie aandachtspunten meegegeven voor het beleid.

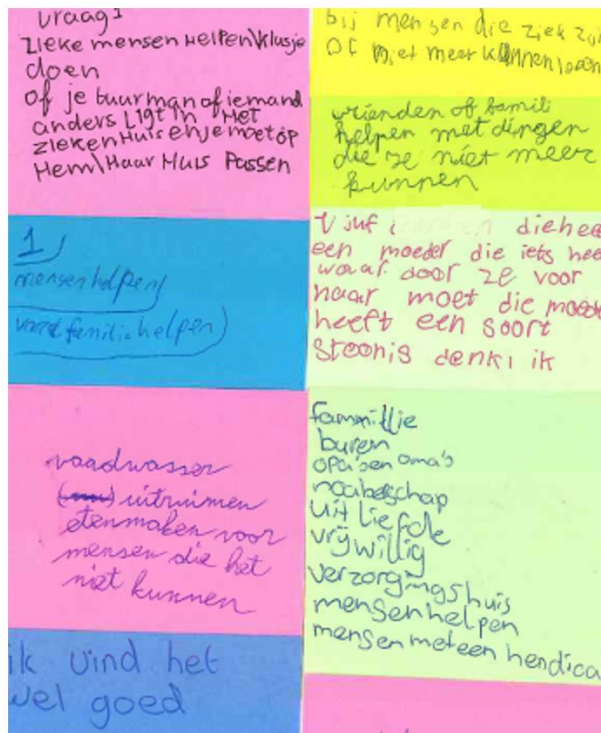
'Ik vind het goed dat je in actie komt voor iemand, bijvoorbeeld je opa of oma, of als iemand heel ziek worden, vinden hun het vast heel fijn'

Belangrijke punten die naar voren zijn gekomen zijn:

- Hoe bereik je mantelzorgers? Zij zijn zich er vaak niet van bewust dat ze mantelzorger zijn
- Laat uren en de duur van de mantelzorg niet leidend zijn bij het bieden van ondersteuning. Het aantal uren mantelzorg of de duur van de mantelzorg geven nog geen indicatie over de mate van belasting. Draagkracht en draaglast zijn voor iedere mantelzorger verschillend.
- Hoe kunnen we ervoor zorgen dat de activiteiten structureel beter bezocht worden?
- Vormgeven aan nazorg, bijvoorbeeld nadat de zorgvrager is overleden
- Aandacht voor werkende mantelzorgers, mantelzorgers vallen vaak langere tijd uit nadat de zorgvrager is overleden of wordt opgenomen. Hoe kun je zorgen dat de werkende mantelzorger niet overbelast raakt?
- Aandacht voor jonge mantelzorgers.
- Organiseer activiteiten lokaal

Voor een volledig overzicht van de bronnen en gesprekken, zie bijlage 5.

Figuur: 4 Bijeenkomst Kinderparlement

4. Mantelzorgers in Bronckhorst

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het aantal mantelzorgers in Bronckhorst en op de situatie per groep mantelzorgers. Voor de inschatting van het totaal aantal mantelzorgers wordt gebruik gemaakt van landelijke schattingen. Er is een groot verschil tussen de inschatting en het aantal mantelzorgers wat geregistreerd staat in de gemeente, omdat niet alle mantelzorgers ondersteuning nodig hebben of behoefte hebben aan ondersteuning. Daarnaast zijn er ook mantelzorgers die niet geregistreerd willen staan bij de gemeente en mantelzorgers die buiten de gemeente wonen.

Volwassen mantelzorgers

Inwoners	Inwoners 15 jaar of ouder	Mantelzorgers 15 jaar of ouder	Mantelzorgers die langdurig zorgen	Mantelzorgers langdurig en intensief	Mantelzorgers zwaarbelast
36055	31302	11081	9516	1816	1008

Bron: MantelzorgNL

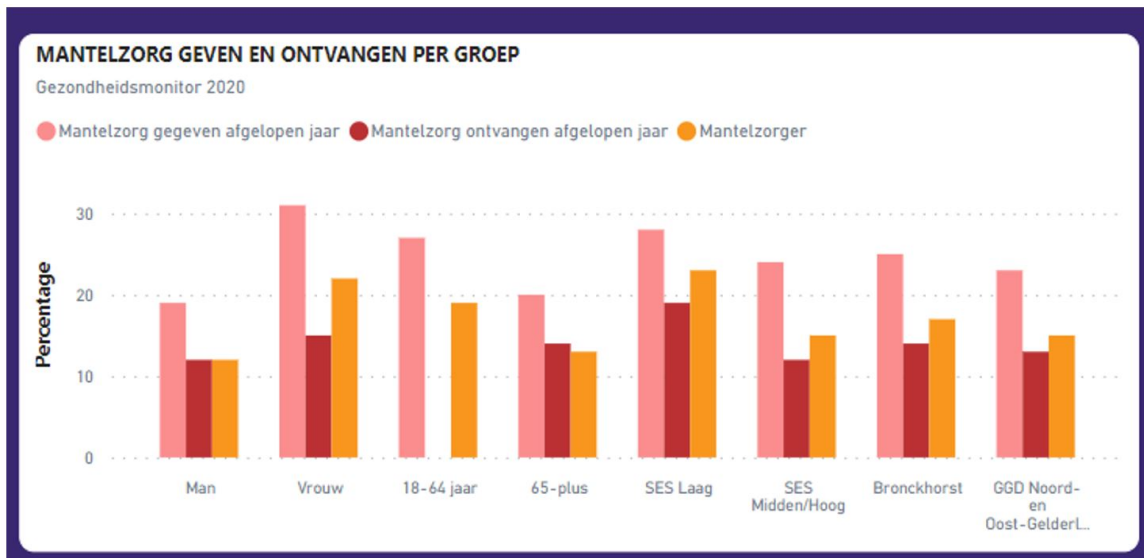
In gemeente Bronckhorst zijn naar schatting 11081 inwoners mantelzorger waarvan 1008 zwaarbelast. Meestal geeft de mantelzorger hulp aan familie zoals een (schoon) ouder of partner. Daarnaast zijn er ook mantelzorgers die hulp geven aan vrienden of buren. Uit de gezondheidsmonitor komt naar voren dat ongeveer 16% van de inwoners mantelzorger is (zie bijlage 4).

Er is een groot verschil met de schatting van MantelzorgNL(ongeveer 30%). Dit kan verschillende redenen hebben:

- mantelzorgers zijn misschien minder geneigd deel te nemen aan de monitor;
- mensen die de gezondheidsmonitor invullen, herkennen zichzelf niet als mantelzorger;
- de definitie van Mantelzorg van de gezondheidsmonitor, waarbij het alleen gaat om de zorg voor iemand voor langere tijd.

De inschatting is dat voor Bronckhorst de cijfers van MantelzorgNL dichter bij de werkelijkheid liggen.

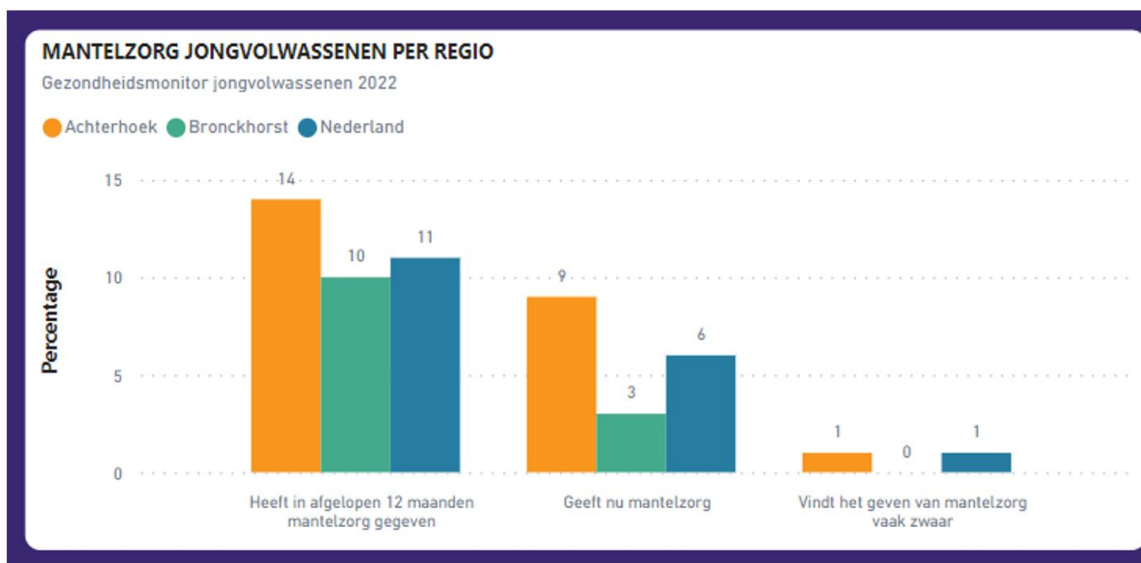
'Ik wil geen zeurzak zijn om bij de gemeente aan te kloppen, het gaat goed en heb geen hulp nodig'

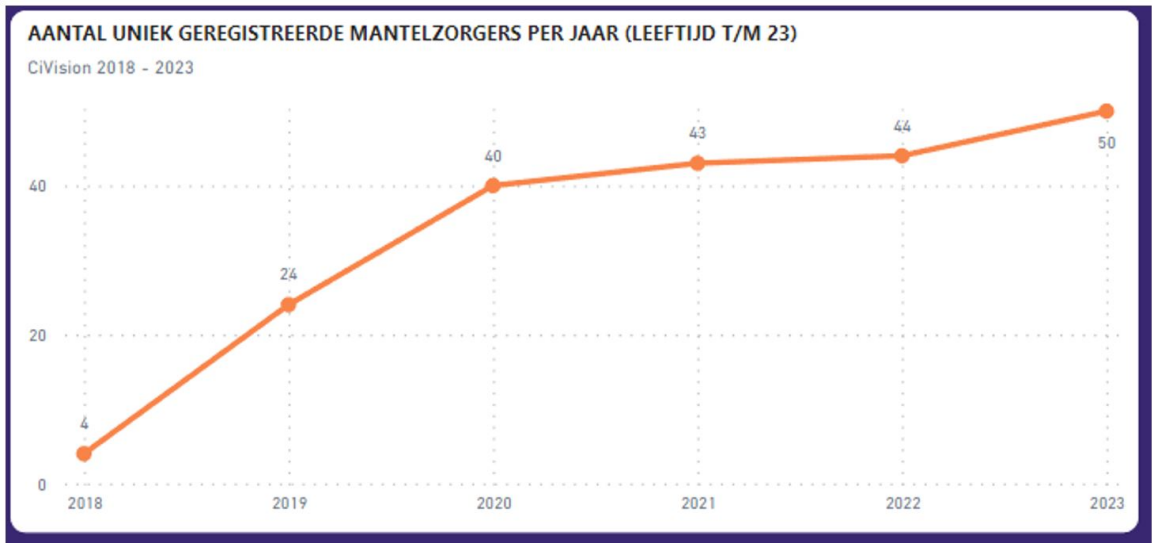
Figuur 5: mantelzorg geven en ontvangen in Bronckhorst per groep, aan de groep van 18-64 jaar is de vraag of er mantelzorg is ontvangen niet gesteld. Hierdoor is daar geen volledig diagram van.

Jonge mantelzorgers

In Nederland groeit ongeveer 20% van de kinderen en jongeren tussen de 8 en 23 jaar op in een zorgsituatie waarbij een gezinslid langdurig ziek is. Deze kinderen en jongeren noemen we jonge mantelzorgers. Vaak hebben zij extra zorgtaken, maken zich zorgen om hun langdurige zieke gezinslid of ervaren zelf een zorgtekort.

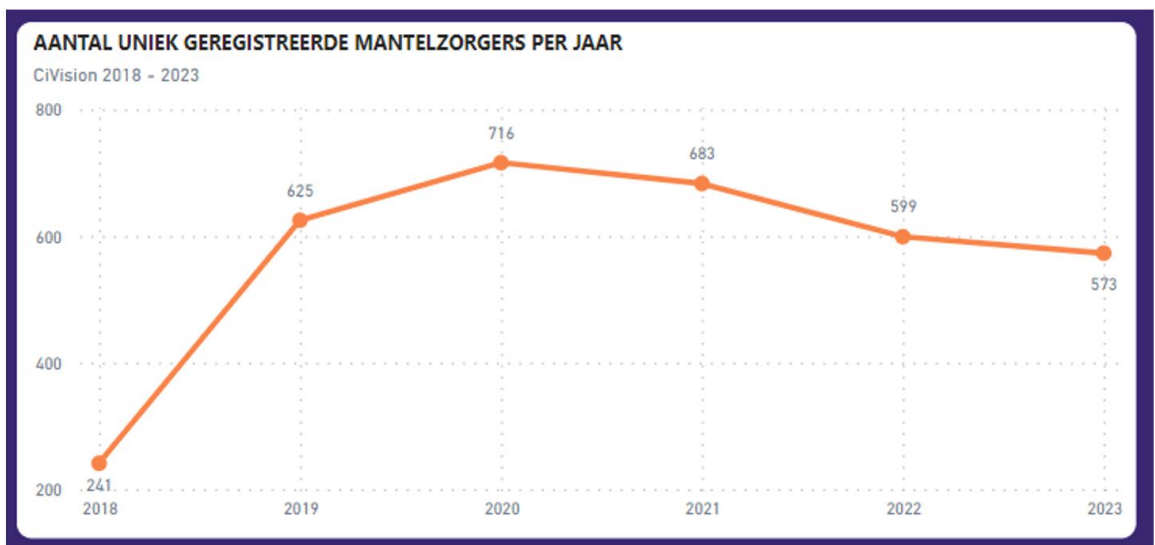
Figuur 6: Jongvolwassenen 16 tot en met 25 jaar

Figuur 7: aantal geregistreerde jonge mantelzorgers per jaar

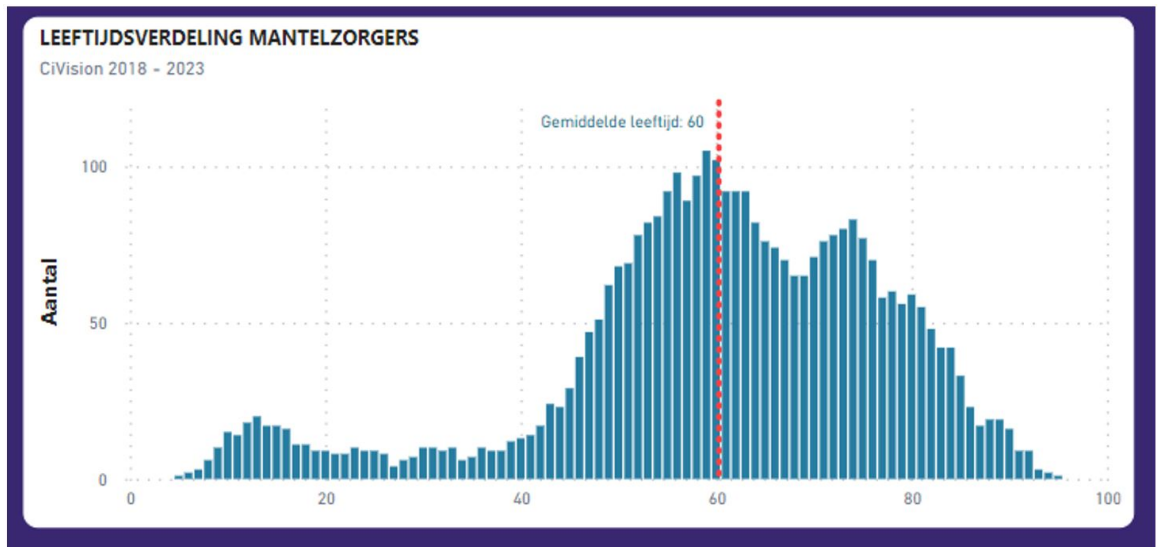
Naar aanleiding van het voorgaande beleid is afgelopen jaren extra ingezet op het in beeld krijgen en ondersteunen van jonge mantelzorgers door het Sociaal Team. Hierdoor is het aantal geregistreerde jonge mantelzorgers gestegen naar 50.

Mantelzorgers in beeld

Figuur 8: aantal geregistreerde mantelzorgers per jaar

Toelichting figuur 8: in 2020 stonden ook mantelzorgers van buiten de gemeente geregistreerd. Deze zijn er later eruit gehaald. Daarnaast zijn er oud-mantelzorgers uitgeschreven, doordat de mantelzorgers meer actief zijn benaderd afgelopen 2 jaar.

Figuur 9: leeftijdsverdeling geregistreerde mantelzorgers

Groepen mantelzorgers in Bronckhorst

Er kunnen verschillende groepen mantelzorgers worden onderscheiden, zoals weergegeven in bijlage 1 (Movisie). Het is belangrijk om deze groepen te onderscheiden omdat er voor deze groepen specifieke aandachtspunten gelden. In totaal onderscheidt Movisie 10 groepen. Per groep mantelzorgers zijn behoeften en uitdagingen in kaart gebracht en weergegeven in tien mantelzorg persona's.

In deze paragraaf wordt nader ingegaan op een aantal groepen, waar voor Bronckhorst de focus op komt te liggen de komende jaren. Deze groepen zijn nog niet goed in beeld, verschillende factoren spelen bij deze groepen een rol in het behouden van de balans tussen draaglast en draagkracht, de groepen zijn moeilijk in beeld te krijgen of ze vormen een grote groep. Deze focus betekent niet dat andere groepen niet ondersteund worden. Ook voor de andere groepen wordt ondersteuning ingezet, bovendien is er overlap tussen de verschillende groepen mantelzorgers.

Mantelzorgers voor mensen met dementie

Vanwege de vergrijzing zorgt een groot deel van de mantelzorgers voor mensen met dementie. Dit zal in de komende jaren toenemen (prognose voor Bronckhorst is 710 mensen in 2030 en 910 in 2050 (Bron: Vektis). Mensen met dementie gaan cognitief geleidelijk achteruit door stoornissen in hun geheugen, taal, denken, waarnemen, redeneren en handelen. Zij kunnen in gedrag en karakter ingrijpend veranderen en worden in hun dagelijks leven steeds afhankelijker van hulp van met name partners en kinderen. De mantelzorg is in latere stadia vaak 24-uurszorg, waarbij voortdurend toezicht noodzakelijk is. In bijlage 2 is een infographic opgenomen over mantelzorgers voor mensen met dementie in de regio Achterhoek. Gemeente Bronckhorst wil zich ontwikkelen naar dementievriendelijke gemeente.

Oudere mantelzorgers

Door de vergrijzing zal ook een groot deel van de mantelzorgers in Bronckhorst bestaan uit ouderen. Oudere mantelzorgers zijn 65-plussers die in de meeste gevallen (40%) zorgen voor de partner. Er zijn ook ouderen die zorgen voor een naaste in een instelling. Mantelzorg stopt immers niet bij de opname van de zorgvrager in een intramurale voorziening. Bijna een kwart van de mensen die mantelzorg ontvangt, woont in een verzorgings- of verpleeghuis. Hun mantelzorgers zien hun inspanningen vaak als een noodzakelijke aanvulling op de professionele zorg die in de instelling wordt geboden. Oudere mantelzorgers lopen een verhoogd risico op overbelasting: hun eigen sociale netwerk wordt kleiner doordat leeftijdgenoten gezondheidsproblemen krijgen of overlijden. Extra hulp en sociale ondersteuning vallen dan geleidelijk weg. En vaak is er door een grote mantelzorgbehoefte minder of geen tijd voor sociale contacten en eigen hobby's. Met het verstrijken van de jaren neemt ook de kans toe dat de mantelzorgers zelf gezondheidsproblemen krijgen.

Jonge mantelzorgers

In het huidige beleid is extra aandacht voor jonge mantelzorgers. Hierdoor zijn jonge mantelzorgers beter in beeld, zijn er jonge mantelzorgers geregistreerd (ongeveer 50) en kunnen zij beter ondersteund worden. Het blijft moeilijk om jonge mantelzorgers in beeld te krijgen, te houden en te ondersteunen. Vooral omdat ze zich er vaak niet van bewust zijn dat ze mantelzorg zijn en hun omgeving ook niet.

Werkende mantelzorgers

Werkende mantelzorgers combineren zorgtaken met een betaalde baan. Eén op de vier werknemers doet dit. De combinatie van werken en zorgtaken kan zwaar en lastig zijn.

Van werkende mantelzorgers worden twee dingen gevraagd: meer werken en meer zorgen. De combinatie is vaak lastig te verenigen. Sommige mantelzorgers hebben aparte zorg- en werkdagen; anderen moeten zorg en werk combineren op één en dezelfde dag. Werkende mantelzorgers verlenen relatief vaker planbare hulp in tegenstelling tot niet-werkende mantelzorgers. Werkende mantelzorgers willen het liefst gewoon blijven werken. Het werk helpt hen om afstand te kunnen nemen van de mantelzorg. Mantelzorgvriendelijk personeelsbeleid is belangrijk om de zorg in combinatie met het betaalde werk langer vol te houden (Movisie).

Mantelzorgers met een migratieachtergrond

Mantelzorgers met een migratieachtergrond bestaan uit meerdere groepen die onderling overeenkomsten kennen maar ook verschillen. In het algemeen geldt dat men liever geholpen wordt door familie dan professionele zorgverleners. Er heersen traditionele opvattingen over zorg door kinderen aan ouders. Vooral voor (schoon)dochters wordt dit als vanzelfsprekend gezien. Het wordt gezien als falen, wanneer een dochter geen zorg kan verlenen. Er is een taboe op het inschakelen van professionele hulp. Ook worden anderen, buiten de eigen familie, niet snel om hulp gevraagd. Psychische of lichamelijke aandoeningen zijn vaak taboe en worden soms gezien als het lot of God gegeven. Deze mantelzorgers vraagt 20% minder hulp aan bureaus dan dat Nederlandse inwoners dat doen (Kloosterman 2015). Op dit moment is dit nog een kleine groep die over het algemeen goed in beeld is bij het sociaal team. De verwachting is dat deze groep de komende jaren zal toenemen in Bronckhorst.

5. Wat willen we bereiken?

Mantelzorger centraal

Mantelzorg is er in vele soorten en maten en de behoeften van mantelzorgers verschillen per persoon. Met dit mantelzorgbeleid willen we de mantelzorger centraal stellen en vanuit het perspectief van de mantelzorger ondersteunen en versterken. De kopjes in dit hoofdstuk zijn geformuleerd vanuit de ervaring (beleving) van de mantelzorger. Daarbij wordt het nieuwe beleid in samenhang met het huidige beleid beschreven.

Het beleid is niet alleen op de mantelzorger zelf gericht, maar ook op het sociale en professionele netwerk rond de mantelzorger en de zorgvrager.

Daarnaast is onderscheid gemaakt tussen een aantal groepen waarvoor Bronckhorst de focus op komt te liggen. Het beleid schenkt aandacht aan de benadering en ondersteuning van deze groepen, zodat zij beter bereikt en ondersteund kunnen worden.

Er is een aantal algemene activiteiten die op alle mantelzorgers gericht zijn en er is een aantal activiteiten die zich richten op de specifieke groepen die beschreven zijn in hoofdstuk 3.

'Het hoort erbij, je ouders hebben voor jou gezorgd, dus nu jij voor hen'

Doelstelling

Mantelzorgers op een duurzame manier ondersteunen, zodat zij de dingen kunnen blijven doen die belangrijk zijn in hun eigen leven en hiermee overbelasting voorkomen.

In dit hoofdstuk komen de volgende thema's aan bod:

- Bewustwording
- De weg vinden
- Samenwerken
- Versterken en Verlichten
- De Jonge Mantelzorger

Bewustwording

Mantelzorgers herkennen zich vaak niet in de term 'mantelzorg' of betrekken dit niet op hun eigen situatie. Ook in gemeente Bronckhorst geven mantelzorgers aan dat zij het meestal vanzelfsprekend vinden om te zorgen voor hun naaste.

"Het is Naoberschap, het is vanzelfsprekend om elkaar te helpen"

Als zij zichzelf niet herkennen als mantelzorger, zijn zij zich er niet van bewust dat zij mogelijk hulp kunnen gebruiken, zodat zij de dingen kunnen blijven doen die belangrijk zijn in hun eigen leven. Een gevolg hiervan kan zijn dat de mantelzorger overbelast raakt.

Wat gaan we doen?

1. De bewustwording van mantelzorgers en zijn/haar omgeving vergroten. Om dit te bereiken wordt een campagne opgezet, waarbij aandacht wordt besteed aan de betekenis van mantelzorg zijn. We brengen ook lokale mantelzorgrelaties en -situaties in beeld, zoals de jonge mantelzorgers, oudere mantelzorgers en de werkende mantelzorg, zodat inwoners van Bronckhorst zich herkennen.

Doelgroepen zijn:

- Mantelzorgers
- Het sociale netwerk van mantelzorgers, buurtbewoners
- Werkgevers
- Zorgprofessionals
- Welzijnsorganisaties
- Scholen

Bewustwording is een dynamisch proces. Daarom blijven we herhaaldelijk inzetten op het vergroten van de bewustwording door:

- Aansluiten bij landelijke campagnes
  - week van de jonge mantelzorg
  - 10 november dag van de mantelzorg
- Lokale ervaringsverhalen, Meedoen in Bronckhorst is bijvoorbeeld voornemens een filmpje te maken zoals voor 'vroeg erop af'. <https://www.youtube.com/watch?v=quhZRVurgvE>
- Het geven van gastlessen op basisscholen,
- Artikelen in de lokale krant "het contact",

De weg vinden

In de meest ideale situatie vinden mantelzorgers zo snel mogelijk hun weg naar hulp en ondersteuning op het moment dat ze dit nodig hebben. Een voorwaarde hiervoor is dat de mantelzorg de weg kan vinden en zich kan informeren.

Verbeteren van de toegankelijkheid van informatie

Mantelzorgers hebben behoefte aan een plek waar zij en de zorgvrager terecht kunnen met vragen. Dit is het Sociaal Team. Daarnaast is het belangrijk dat er ook andere, algemene middelen zijn voor het informeren van Mantelzorgers.

Wat gaan we doen?

De toegankelijkheid van informatie en ondersteuning verbeteren. Met name de vindbaarheid van de ondersteuning in het voorveld en andere (digitale) ondersteuningsmogelijkheden verbeteren.

1. De toegankelijkheid en vindbaarheid van de digitale informatievoorziening te verbeteren. Deze is nu versnipperd, een deel staat op de gemeentelijke website en een deel op de website Meedoen in Bronckhorst is e.e.a. te vinden. De informatievoorziening en doorverwijzing meer beschikbaar maken via partners in het voorveld, zoals welzijnsorganisaties, de dorpskamers, kruiswerk en bibliotheek.
2. De Mantelzorgwijzer actualiseren en zowel op papier als digitaal beschikbaar maken voor zowel mantelzorgers als het formele en informele netwerk. Er is naar aanleiding van het voorgaande beleidsplan een mantelzorgwijzer ontwikkeld. Dit geeft een mooi overzicht van alle beschikbare ondersteuning in de gemeente. Ook kan hier informatie worden opgenomen over verschillende verlofregelingen, calamiteitenverlof, kortdurend zorgverlof en langdurend verlof en mogelijkheden van ondersteuning en vergoedingen bij zorgverzekeraars. Een nadeel is dat deze snel verouderd. Het kost tijd om dit up to date te houden vanwege de vele veranderingen in zowel het voorveld als professionele organisaties en contactpersonen. Samen met het Sociaal Team deze op een laagdrempelige manier up to date houden en zowel digitaal als op papier beschikbaar maken voor mantelzorgers, maar ook voor andere organisaties.
3. Toolkit ontwikkelen samen met werkgevers om werkende mantelzorgers beter te bereiken en informeren. Voor werkgevers is het belangrijk om samen de werkende mantelzorg te kijken of werk en zorgtaken nog in balans zijn. Hierdoor wordt voorkomen dat de werkende mantelzorg uitvalt door overbelasting. Met de Toolkit krijgen werkgevers meer zicht op de ondersteuningsmogelijkheden die zij zelf hebben, zoals verschillende verlofregelingen en de mogelijkheden bij de gemeente. Vanuit het cluster Wonen en Werken is aangegeven dat ongeveer 90% van de ondernemingen in Bronckhorst vallen onder het Midden en Klein Bedrijf. Voor hen is het waarschijnlijk ook moeilijker om mantelzorgers te faciliteren dan voor grotere bedrijven.

Samenwerken

In de gesprekken is naar voren gekomen dat samenwerken met mantelzorgers steeds meer het uitgangspunt wordt. Het is belangrijk om de mantelzorger intensief te betrekken. Een mantelzorger kent de zorgvrager vaak lang en weet wat de achtergrond is. Bij indicaties door het Sociaal Team worden mantelzorgers ook in beeld gebracht.

Vanuit het Sociaal Team wordt samengewerkt aan de versterking van het informele netwerk. Voor mensen met een zorgbehoefte en hun mantelzorgers is een sociaal netwerk erg belangrijk. Een sociaal netwerk kan bijvoorbeeld bestaan uit familieleden, vrienden, kennissen, collega's en burens. Zonder zo'n netwerk dreigt isolement en overbelasting.

Wat gaan we doen?

Sociaal netwerk mantelzorger: het Sociaal Team heeft al veel aandacht voor het sociale netwerk. Samen met het Sociaal Team meer mogelijkheden ontwikkelen om dit te versterken en te ondersteunen.

Netwerk van partners in het voorveld: Er zijn al veel verbindingen tussen de verschillende organisaties in het voorveld en het Sociaal Team. We gaan mogelijkheden ontwikkelen om dit te versterken. Het voorveld kan bijvoorbeeld activiteiten voor mantelzorgers lokaal organiseren, zodat meer mantelzorgers bereikt worden.

Versterken en Verlichten

Inzicht houden in de behoeften van mantelzorgers

Het is belangrijk om inzicht te houden in de behoeften van mantelzorgers, zodat de ondersteuning zo goed mogelijk aansluit.

Wat gaan we doen?

Om de ondersteuning zo goed mogelijk te kunnen blijven bieden en te ontwikkelen, wordt evaluatie en onderzoek gedaan naar aanleiding van gerichte vragen/doelgroepen.

Dit kan o.a. op de volgende manieren:

- Via geregistreeerde mantelzorgers. Er zijn bijna 600 mantelzorgers geregistreerd. Aan hen kan gevraagd worden wat zij vinden van de ondersteuning van mantelzorgers is Bronckhorst.
- Via het inwonerspanel, dit panel heeft een representatieve samenstelling van de bevolking van Bronckhorst
- Gesprekken op de markt met inwoners
- Participatieraad, heeft veel eigen ervaring en ideeën en een groot netwerk

Respijtzorg/vervangende zorg

Je kunt alleen goed voor een ander zorgen, als je de zorg kunt combineren met andere belangrijke dingen in je leven: werk, gezin, vrienden, studie en ontspanning. Daarvoor bestaat vervangende zorg. Ook respijtzorg genoemd (MantelzorgNL).

Uit onderzoek blijkt dat mantelzorgers vaak (te) laat vragen om ondersteuning of respijtzorg. Op verschillende manieren willen we de mantelzorgers versterken, verlichten en zo vroeg mogelijk al kennis laten maken met mogelijkheden tot voorzieningen en ondersteuning.

Vaak ligt de nadruk op de belastende factor van het geven van mantelzorg, de draaglast. Mantelzorg kan zwaar zijn, maar ook energie en voldoening geven. Om overbelasting te voorkomen is het belangrijk dat de draaglast en draagkracht in balans zijn.

Mantelzorgers kunnen gebruik maken van respijtzorg vanuit voorliggende voorzieningen of vanuit de Wmo of Wet Langdurige Zorg (WLZ). Dit is afhankelijk van de situatie van de mantelzorger en zorgvrager. Waar mogelijk wordt een vrijwilliger of iemand uit het sociale netwerk van de mantelzorger ingezet om verlichting in hulptaken te bieden.

De verwachting is dat er een toenemende behoefte zal zijn aan respijtzorg, zodat mantelzorgers even rust hebben. Bij respijtzorg wordt vaak gedacht aan logeren of dagopvang, maar er zijn ook andere mogelijkheden. De verwachting is dat er meer behoefte komt aan respijtzorg op maat, aansluitend bij de interesse en behoefte van de zorgvrager en mantelzorger.

Wat gaan we doen?

Het aanbod op het gebied van laagdrempelige vervangende zorg/respijtzorg, zonder indicatie, uitbreiden.

Activiteiten ontwikkelen die aansluiten bij de individuele behoefte.

Te denken valt aan:

- Gezamenlijke activiteiten voor mantelzorgers en zorgvrager
- Gezamenlijk eten voor mantelzorgers en mensen met dementie.
- Respijtzorg bij de Dorpskamers of welzijnsorganisaties
- Respijtzorg in huis, voor mensen met dementie zodat ze in hun vertrouwde omgeving kunnen blijven
- Verbeteren van informatievoorziening over respijtzorg

Lotgenotencontact

Niemand begrijpt een mantelzorgers zo goed als iemand die ook mantelzorgers is. Mantelzorgers vinden bij elkaar herkenning: je bent echt niet de enige, maar je kunt ook tips en ervaringen uitwisselen. Daarom zijn bijeenkomsten voor mantelzorgers zo waardevol.

Wat gaan we doen?

- Nazorg, in de gesprekken werd aangegeven dat men vaak in een zwart gat terecht komt nadat de persoon voor wie werd gezorgd is overleden. Ook door de participatieraad werd aangegeven dat werknemers vaak uitvallen op dat moment. Voor werkgevers is het van belang zicht te krijgen op overbelaste mantelzorgers (onderdeel van de toolkit). Daarnaast gaan we onderzoeken waar de behoefte ligt aan nazorg en hoe dit kan worden vormgegeven
- Faciliteren van ontmoetingen tussen (oud) mantelzorgers. (Oud) mantelzorgers worden gekoppeld om bijvoorbeeld ervaringen te delen, steun bij elkaar te vinden en adviezen te geven.

'Ik heb gezorgd voor iemand die 90 werd, daarna was het een zwart gat'

Praktische ondersteuning in het dagelijks leven

Hulpmiddelen en ondersteuning bij dagelijkse activiteiten

Verwijzing naar thuiszorg (ZvW) of ergotherapie, zodat dagelijkse (zorg)handelingen verlicht kunnen worden al dan niet met hulpmiddelen.

Praktische ondersteuning met diensten. Op dit moment kunnen mantelzorgers vouchers ontvangen voor huishoudelijke hulp.

Wat gaan we doen?

Deze ondersteuning doorontwikkelen, zodat deze vouchers breder zijn in te zetten voor praktische ondersteuning. Bijvoorbeeld voor het uitvoeren van klusjes in huis of de tuin.

Technologische hulpmiddelen

Technologische hulpmiddelen kunnen helpen bij het dagelijks leven. Er zijn heel veel middelen beschikbaar die kunnen helpen in het dagelijks leven. Denk bijvoorbeeld aan een telefoon met GPS en alarmknop voor mensen met dementie die de weg kwijt kunnen raken. Vaak zijn mensen hier niet mee bekend. De gemeente is lid geworden van het Technologie & Zorg Academie (TZA). De TZA begeleidt bij bewustwording, acceptatie, adoptie en implementatie van zorgtechnologie in de praktijk. Op basis van de expertise en ervaringen van het TZA kan technologie ingezet worden om mantelzorgers te ondersteunen. Ook vanuit het Kruiswerk en Zlimthuis zijn er mogelijkheden op dit gebied.

Wat gaan we doen?

Meer bekendheid geven aan technologische hulpmiddelen, bijvoorbeeld via bibliotheek of welzijnsorganisaties.

Waardering

Gemeente Bronckhorst waardeert de inzet van mantelzorgers. Op verschillende manieren besteden we aandacht aan het uiten van onze waardering. Uit zowel landelijk als uit onderzoek in gemeente Bronckhorst blijkt dat mantelzorgers zich het meest gewaardeerd voelen door de verstrekking van een jaarlijks en vrij te besteden geldbedrag.

Wat gaan we doen?

De gemeente waardeert de inzet van mantelzorgers en laat dat jaarlijks blijken via de mantelzorgwaardering. Als dank voor hun inzet, kunnen mantelzorgers in Bronckhorst € 100 ontvangen. Bij het aanvragen van de mantelzorgwaardering wordt de mantelzorgers geïnformeerd over ondersteuningsmogelijkheden (mantelzorgwijzer).

Elk jaar wordt de mantelzorgverwendag georganiseerd. Het is een dag om de mantelzorgers in het zonnetje te zetten, waarbij ontmoeting tussen lotgenoten plaats vindt. Dit wordt ook de volgende jaren doorgezet.

Mantelzorgwoning

De overheid wil dat mensen meer voor elkaar gaan zorgen. Bij het verlenen van zorg kan een mantelzorgwoning de situatie voor de mantelzorgers makkelijker maken. Een mantelzorgwoning is een tijdelijke (verplaatsbare) woning voor mensen die zorgbehoevend zijn en een beroep doen op hun omgeving (familie of vrienden). De woningen zijn bedoeld voor mensen die niet meer in staat zijn om zonder zorg te leven, maar bijvoorbeeld niet terecht kunnen of willen in een zorginstelling. De mantelzorgers kan ook zelf in een mantelzorgwoning wonen. De zorgvrager woont dan in het bijbehorende huis. De mantelzorgwoning kan aangevraagd worden via het Sociaal Team. Er zijn tot nu toe in totaal 106 mantelzorgwoningen gerealiseerd in gemeente Bronckhorst.

De jonge mantelzorgers

Naar aanleiding van het vorige beleid is extra aandacht besteed aan het bereiken van jonge mantelzorgers. Hierdoor zijn meer jonge mantelzorgers in beeld en worden activiteiten georganiseerd voor jonge mantelzorgers. De opkomst bij de activiteiten is wisselend en het blijft zoeken naar manieren om de jonge mantelzorgers te bereiken.

Wat gaan we doen?

De jonge mantelzorgers worden vaak niet (h)erkend in deze rol. We zetten in op het vergroten van de bewustwording van de jonge mantelzorgers. Dit doen we vooral door de bewustwording in de omgeving van de jonge mantelzorgers te vergroten. Bijvoorbeeld; op de scholen, sportverenigingen, kerken, buurthuizen en de gezondheidszorg. Dit gaan we gebruiken voor het promoten van aanbod, netwerkversterking en informatieverstrekking over jonge mantelzorgers.

De jonge mantelzorgers heeft ruimte nodig om zich te ontwikkelen. We werken uit hoe we jonge mantelzorgers kunnen verlichten in hun zorgtaken. Hierin is er balans tussen gebruikelijke zorgtaken en de boven gebruikelijke zorgtaken die een jongere in de woon- gezinssituatie verricht.

De gemeente waardeert de jonge mantelzorgers. Het is belangrijk om de waardering zoveel mogelijk aan te laten sluiten op de wensen van de jonge mantelzorgers.

Activiteiten matrix

Onderstaande matrix geeft inzicht in de activiteiten en ondersteuning die er is voor de verschillende groepen mantelzorgers in Bronckhorst. Daarnaast zijn de te ontwikkelen/doorontwikkelen activiteiten toegevoegd.

Door per doelgroep te kijken kunnen mantelzorgers gerichter worden benaderd en de ondersteuning gerichter worden ingezet. Daarnaast geeft het inzicht in mogelijke dingen die nog missen.

Groep	Activiteit/voorziening	Communicatie	Doel	Wie
Alle mantelzorgers	Mantelzorgwaardering	website contact (lokale krant)	Waardering uitspreken voor mantelzorgers	Gemeente, Sociaal Team
	Mantelzorgverwendag		Waardering, erkenning, ontspanning, lotgenoten contact, nazorg voor mensen die mantelzorgers zijn geweest	Gemeente, Sociaal Team
Doorontwikkelen	Tegoedbonnen hulp bij het huishouden		Praktische ondersteuning bij dagelijks leven	Gemeente, Sociaal Team
	Advies en ondersteuning door sociaal consulenten			Gemeente, Sociaal Team
	Luisterend oor door Sociaal Consulenten			Gemeente, Sociaal Team
	Nieuwsbrief	email	Mantelzorgers die geregistreerd staan bij de gemeente, informeren over activiteiten en ontwikkelingen	Gemeente, Sociaal Team
	Mantelzorgwoningen			Gemeente, Sociaal Team
Doorontwikkelen	Inzetten van ondersteunende technologie		Meer bekendheid aan geven, laagdrempelig maken, bijvoorbeeld in samenwerking	Gemeente, Sociaal Team

			king met Bibliotheek en welzijnsorganisaties	
<i>Doorontwikkelen</i>	Mantelzorgwijzer		Informeren, waar kun je terecht voor ondersteuning: lokaal, regionaal, landelijk	Gemeente, Sociaal Team
<i>Te ontwikkelen</i>	Nazorg		Organiseren van nazorg, per doelgroep kijken waar behoefte aan is	Gemeente
Werkende mantelzorgers	Informatiebijeenkomsten in de avond	Website Contact Email lijst gemeente		Gemeente Sociaal Team
<i>Te ontwikkelen</i>	1) Bewustwording bij werkgevers 2) Toolkit voor werkgevers		Werkgevers meer bewust maken van mantelzorg Samen met werkgevers, toolkit ontwikkelen, wat kun je inzetten ter ondersteuning van mantelzorgers	
Jonge mantelzorgers	Leuke activiteiten zoals bowlen	Website Email lijst gemeente	Ontspannen, waardering, erkenning lotgenotencontact	
	Brussen groepen GGZ (GG-Net)		Informeren, van elkaar leren, lotgenotencontact	
	Voorlichting op scholen		Bewustwording van scholen, bewustwording van leerlingen	
Oudere mantelzorgers	Ouderenprogramma Lang Leve Kunst & Naoberschap			Amphion cultuurbedrijf
	Mantelzorgwandeling		Ontspannen, lotgenotencontact	
Mantelzorgers voor mensen met dementie	Gespreksgroep voor partners van jonge mensen met dementie		Lotgenotencontact, van elkaar leren	NOVA
	(Online) cursus 'Omgaan met mensen met dementie' voor mantelzorgers		Informatie over dementie, van elkaar leren	NOVA
	Dementievriendelijke gemeente			Gemeente
Mantelzorgers met een migratie achtergrond	Individueel niveau bij het Sociaal Team			Gemeente, Sociaal Team
	Ontwikkelen activiteiten			Gemeente, Sociaal Team, samen met beleids medewerkers migratie en mantelzorg
Mantelzorgers voor iemand met GGZ problematiek	KOPP groepen GGZ (GG-Net), alle andere cursussen			GG-Net

Onderstaand een overzicht van vormen van respijtzorg in Bronckhorst

De vorm van respijtzorg waarvan gebruik wordt gemaakt is afhankelijk van de situatie van de zorgvrager. De inzet gaat in overleg met de mantelzorger om te zorgen dat dit passend is bij de situatie.

Respijtzorg	Betrokken organisaties
-------------	------------------------

Inloop Dorpskamers, zonder indicatie	De Stadskamer
Dagopvang, zonder indicatie	Welzijnsorganisaties/voorliggend veld
Dagbesteding en begeleiding, met indicatie	Diverse organisaties
Individuele ondersteuning, zonder indicatie Vrijwilligers, maatjes, Bezoek en ondersteuning Service (BOS)	Sociaal Team Welzijnsorganisaties
Individuele ondersteuning, met indicatie	Zorgorganisaties, particuliere organisaties via PGB
Voor mensen in de laatste levensfase	Stichting Naoberhulp
Logeervoorziening	Verschillende organisaties
Bijkomkamer	De Bongerd Steenderen

6. Begroting

Toelichting

Onderstaand een toelichting op de begroting. De blauw gekleurde onderdelen in het schema kunnen (deels) gedekt worden uit de SPUK GALA- mantelzorg.

Bewustwording

Bewustwordingscampagne; bij de bewustwordingscampagne worden de landelijke campagnes als basis genomen. Daar worden lokale instrumenten aan toegevoegd om deze te versterken.

Toolkit voor werkgevers; het eerste jaar wordt verkend hoe dit vormgeven kan worden samen met werkgevers. De jaren daarna wordt hier invulling aan gegeven.

Versterken en Verlichten

Veel wordt al uitgevoerd binnen het huidige beleid. Op een aantal punten wordt dit doorontwikkeld, of nieuwe onderdelen toegevoegd waarbij de stap wordt gemaakt naar een laagdrempelige inzet. Bijvoorbeeld bij welzijnsorganisaties of door (oud) mantelzorgers zelf.

Om de ontwikkeling van het nieuwe beleid te implementeren wordt het bedrag voor nieuw mantelzorgbeleid uit 2023 besteed aan extra inzet van een beleidsmedewerker Mantelzorg.

Mantelzorgwaardering

Het aangevraagde bedrag voor mantelzorgwaardering is in de afgelopen drie jaar gedaald van € 74.000 in 2020 naar € 62.000 in 2022. De mantelzorgwaardering, het bedrag van €100,00 voorziet in de behoefte van een bepaalde groep mantelzorgers. Het is de verwachting dat de aanvragen gelijk blijven of zullen dalen, omdat het aantal mantelzorgers daalt.

Het bedrag voor de activiteiten blijft gelijk. Voor de huidige activiteiten wordt bekeken of zij nog voldoende aansluiten op de behoefte of dat de invulling of uitvoering aangepast moet worden.

De jonge mantelzorger

Het is belangrijk deze groep aandacht te blijven geven en ook meer inzicht te krijgen in de behoeften van deze groep. Bijvoorbeeld via het budget voor Evaluatie en onderzoek.

Verbeteren van toegankelijkheid van informatie

Voor het (her) ontwikkelen van de mantelzorgwijzer en het verbeteren van de huidige websites.

Evaluatie en onderzoek specifieke vragen doelgroepen

Door hier jaarlijks aandacht aan te besteden kan het beleid voortdurend aangepast worden aan de behoeften van mantelzorgers.

Begroting nota Mantelzorgbeleid					
Kosten		2024	2025	2026	
1. Bewustwording					
	Campagne	3.000	2.000	2.000	nieuw
	Toolkit voor werkgevers	1.000	4.000	4.000	nieuw
2. Versterken en verlichten					
	Advies en ondersteuning door Sociaal Consulenten (Extra) inzet beleidsmdw. Mantelzorg in 2024	140.000	140.000	140.000	huidig beleid
	Ontwikkelen laagdrempelige vormen van respijtzorg	5.000	15.000	15.000	nieuw
	Ontwikkelen vormen van Nazorg	3.000	3.000		nieuw
	Toegankelijk maken van ondersteunende technologie	5.000	5.000	5.000	nieuw
	Specialistische ondersteuning GGZ	15.000	15.000	15.000	huidig beleid
	Netwerk ouderen veerkracht achterhoek NOVA	5.000	5.000	5.000	huidig beleid
	Terminale zorg	3.000	3.000	3.000	huidig beleid
	Praktische ondersteuning met diensten (nu HHT)	30.000	30.000	30.000	huidig beleid
	extra praktische ondersteuning	10.000	10.000	10.000	nieuw
3. Mantelzorgwaardering en onderling contact					
	Mantelzorgwaardering (€100)	70.000	70.000	70.000	huidig beleid
	Mantelzorgverwendag en activiteiten	30.000	30.000	30.000	huidig beleid
4. De jonge mantelzorger					
	Bewustwordingscampagne	3.000	1.000	1.000	nieuw
	Waardering en ontspanning	4.000	4.000	4.000	huidig beleid
6. Verbeteren van toegankelijkheid van informatie					
	Mantelzorgwijzer	15.000	2.000	2.000	nieuw
	Websites verbeteren	2.000	1.000	1.000	nieuw
7. Evaluatie en onderzoek specifieke vragen doelgroepen					
		10.000	10.000	10.000	nieuw
	Totaal kosten	394.000	350.000	347.000	
Dekking					
	loonkostenbudget sociaal consulenten (2 fte)	140.000	140.000	140.000	
	incidentele middelen tbv (extra) inzet beleidsmdw. Mantelzorg	40.000			
	huidig budget Mantelzorgbeleid	128.000	128.000	128.000	
	huidig budget HHT-bonnen voor mantelzorgers	30.000	30.000	30.000	
	Brede SPUK GALA - onderdeel Mantelzorg	20.000	20.000	18.000	
	middelen nieuw beleid Mantelzorg (programmaplan 2023-2026)	36.000	32.000	31.000	
	Totaal dekking	394.000	350.000	347.000	

*De posten die (deels) met het geld van de regeling SPUK GALA-Mantelzorg kunnen worden betaald zijn blauw gemarkeerd.

Aldus besloten door de raad van de gemeente Bronckhorst in zijn openbare vergadering van 30 november 2023,

*de griffier,
M. Veenbergen*

*de voorzitter,
M. Besselink*

BIJLAGE 1 Verschillende groepen mantelzorgers Movisie

Groepen mantelzorgers

Een inblikje in verschillende groepen mantelzorgers. Meer informatie op movisie.nl/mantelzorgers

Mantelzorgers

Werkende mantelzorger

- Combinatie werk en zorg is vaak lastig
- Verlenen relatief vaker planbare hulp
- Willen graag gewoon blijven werken

Behoeften

- De combinatie van werk en mantelzorg is bekend en bespreekbaar
- Ondersteuning, erkenning en flexibiliteit vanuit werkomgeving
- Passend personeelsbeleid

Jonge mantelzorger

- Tot 25 jaar
- Vaak studierend of schoolgaand
- Hebben een groot verantwoordelijkheidsgevoel
- Krijgen minder aandacht

Behoeften

- Praktische hulp om niet zorggerelateerde activiteiten buitenshuis te kunnen ondernemen
- Emotionele steun en luisterend oor bij zingevingsvragen
- Begrip bij docenten en medeleerlingen

Oudere mantelzorger

- 65+
- Risico op overbelasting vanwege klein sociaal netwerk
- Verhoogde kans zelf gezondheidsproblemen te krijgen

Behoeften

- Delen van zorg met andere naasten en vrijwilligers
- Praktische hulp bij klussen, vervoer en onderhoud
- Regelhulp bij (zorg)administratie

Mantelzorger met migratieachtergrond

- Willen liever geholpen worden door familie dan door beroepskrachten
- Soms is er een taboe op psychische of lichamelijke aandoeningen
- Traditionele opvatting over zorg door kinderen aan ouders

Behoeften

- Informatie over medicijngebruik, (psychische) ouderdomsziekten en palliatieve zorg
- Vertaling van informatie (soms mondeling i.v.m. analfabetisme)
- Lotgenotencontact met aandacht voor privacy

Dementie

- Mantelzorg kan erg intensief zijn
- Veranderend contact: van verlies tot heruitvinden relatie
- Geeft voldoening en verbondenheid

Behoeften

- Respijtzorg
- Informatie en advies over de medische en psychische aspecten van de ziekte
- Hulpmiddelen voor zelfstandig wonen

Verstandelijke beperkingen

- Zorgen voor inwonende kinderen of elders wonende broer of zus
- Zorg is langdurig, intensief en soms levenslang
- Geven praktische en sociale ondersteuning

Behoeften

- Gespecialiseerde oppas of logeerweekend in een instelling
- Praten met ouders of kinderen met dezelfde ervaring
- Goede samenwerking met beroepskrachten

Psychische problemen en/of verslaving

- Vaak complex en levenslang
- Mantelzorger kan zich medeverantwoordelijk voelen voor het ontstaan van de aandoening
- Rustige periodes afgewisseld met acute terugvallen waar direct actie nodig is

Behoeften

- Goede en continue zorg voor hun naaste
- Meer kennis over de ziekte en vaardigheden in het omgaan hiermee
- Gezien en gehoord worden door GGZ-instelling (familiebeleid)

Zorgintensieve kinderen

- Deze kinderen hebben langdurige zorg en ondersteuning nodig
- De ouders vinden zorg vanzelfsprekend
- Er is meer dan de gemiddelde ouderlijke zorg nodig

Behoeften

- Online informatie en gesprekken met dagbesteding en onderwijs
- Delen van ervaringen met andere ouders
- Soms vraag naar vrijwillige respijtzorg in huis
- Mogelijkheid om werk en zorg te combineren

Niet-aangeboren hersenletsel

- Onduidelijkheid rondom NAH is vaak lastig
- Verloop en gevolgen brengen onzekerheid met zich mee
- Moeilijk om veranderingen en beperkingen te accepteren

Behoeften

- Informatie over de aandoening en gevolgen
- Netwerkversterking en delen van zorgtaken
- Gesprekken met mensen die in dezelfde situatie zitten
- Regelzaken uit handen nemen

Mantelzorg bij de laatste levensfase

- Mantelzorg is zwaar en ingewikkeld
- Gemiddelde duur is 5 maanden en is vrijwel 24-uurszorg
- Diversiteit professionele en informele zorgverleners in huis neemt toe

Behoeften

- Informatie over ziekte, proces en behandeling
- Emotionele steun en waardering voor hun rol
- Bijdragen aan rouwverwerking

BIJLAGE 2 Mantelzorgers voor mensen met dementie

Dementiemonitor 2022

Regio Achterhoek

Belasting van mantelzorgers

Gemiddeld besteedt men **40 uur** per week aan mantelzorg

57% voelt zich tamelijk, zeer zwaar of overbelast

45% zorgt dag en nacht of dagelijks voor een naaste met dementie

Hulp en sociale leven

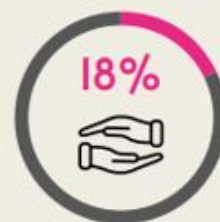
92% van de mantelzorgers krijgt hulp van de directe omgeving als zij daar om vragen

35% krijgt ongevraagd hulp vanuit hun directe omgeving

30% heeft minder sociale contacten dan voorheen

Bij **18%** is de kwaliteit van de sociale contacten verslechterd

TOP 3

noodzakelijke
professionele zorg
in de thuissituatie

1. Casemanagement
dementie

2. Hulp bij het
huishouden van
professionals

3. Groepactiviteiten
voor naaste met
dementie

Waardering
professionele zorg:
7,3

51% ervaart een
hogere zorgbelasting
sinds de coronacrisis

59% vindt
casemanagement
noodzakelijk

Dit zijn mantelzorgers van mensen met dementie

24%

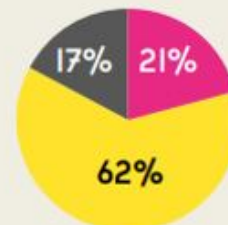

76%

Gemiddelde leeftijd **65** jaar

Woonsituatie mensen met dementie

- samenwonend
- alleenwonend
- woont in een zorginstelling

Scan de QR-code of ga naar
www.dementiemonitor.nl en
bekijk alle resultaten van de
Dementiemonitor 2022.

BIJLAGE 3 Huidige mogelijkheden voor ondersteuning**Mantelzorg**

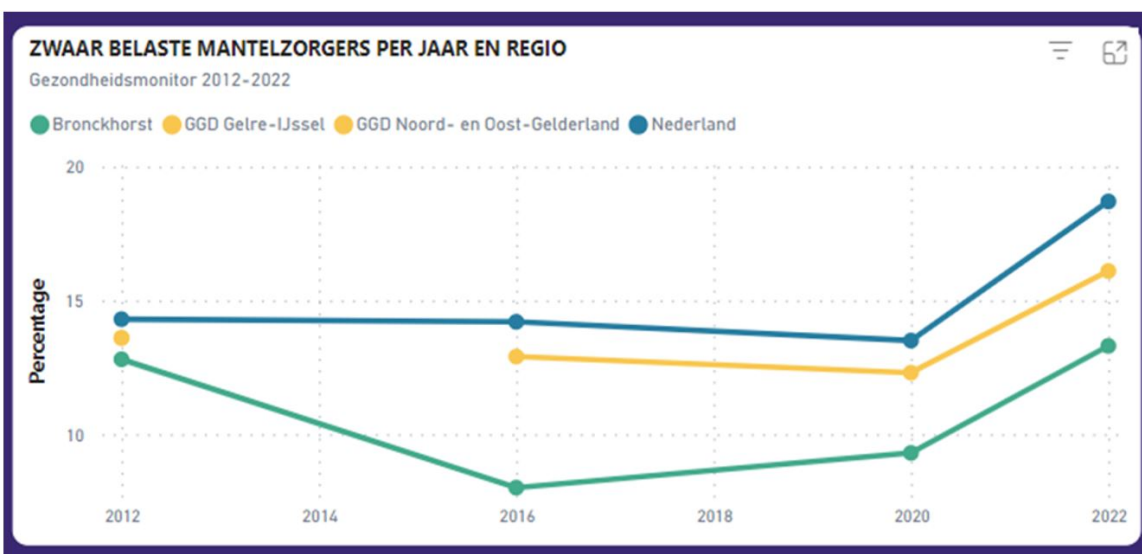
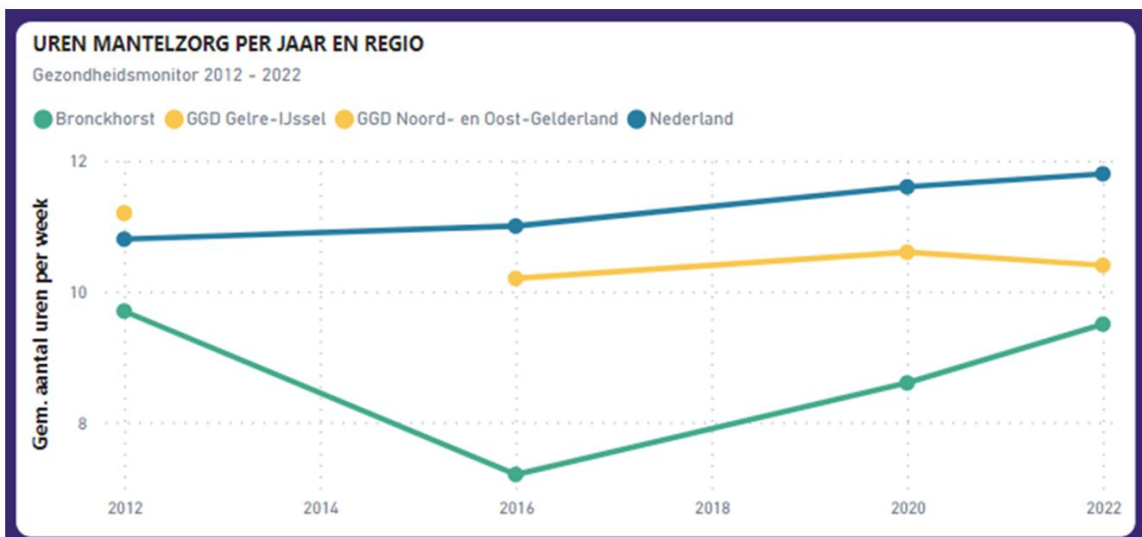
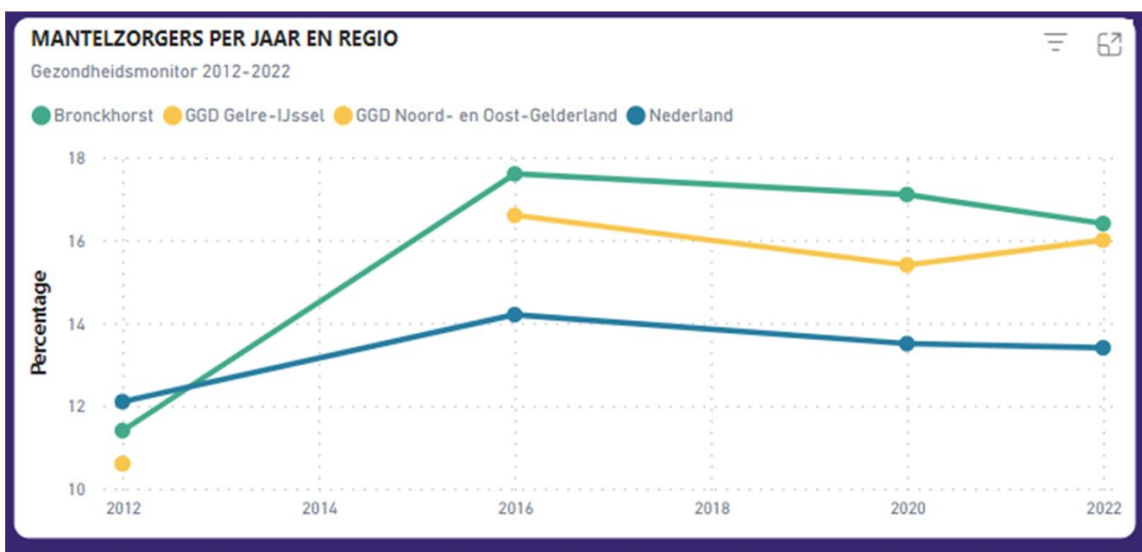
Regelingen en ondersteuningsvormen	Betrokken organisaties
Mantelzorgwaardering	Gemeente, sociaal Team
Verwendag voor mantelzorgers	Gemeente, sociaal Team
Tegoedbonnen hulp bij het huishouden, 52 bonnen per jaar	Gemeente, sociaal Team
Luisterend oor: sociaal consulenten	Gemeente, Sociaal Team
Advies en ondersteuning door sociaal consulenten	Gemeente, Sociaal Team
Activiteiten en bijeenkomsten voor mantelzorgers	Gemeente, Sociaal Team
Activiteiten voor jonge mantelzorgers	Gemeente
Gespreksgroep voor partners van jonge mensen met dementie	NOVA, netwerkouderen en veerkracht achterhoek
(Online) cursus 'Omgaan met mensen met dementie' voor mantelzorgers	NOVA, netwerk ouderen en veerkracht achterhoek
KOPP groepen GGZ (GG-Net), alle andere cursussen	GG-Net
Brussen groepen GGZ (GG-Net)	GG-net
Hulpmiddelen	Gemeente Sociaal Team
Inzetten van ondersteunende technologie	TZA via sociaal team

Informatie en Advies	Betrokken organisaties
Website gemeente	Gemeente, sociaal team
Website Meedoen in Bronckhorst	Vrijwilligersorganisatie
Voorlichting op scholen voor jonge mantelzorgers	Gemeente, sociaal Team
Advies door sociaal consulenten, 2 consulenten zijn gespecialiseerd in mantelzorg	Gemeente, Sociaal Team
Mantelzorgwijzer (heeft een update nodig)	Gemeente, Sociaal Team
Mantelzorgwoningen	Gemeente, Sociaal Team

Respijtzorg	Betrokken organisaties
Inloop Dorpskamers, zonder indicatie	De Stadskamer
Dagopvang, zonder indicatie	Welzijnsorganisaties/voorliggend veld
Dagbesteding en begeleiding, met indicatie	Diverse organisaties
Individuele ondersteuning, zonder indicatie Vrijwilligers, maatjes, Bezoek en ondersteuning Service (BOS)	Sociaal Team Welzijnsorganisaties
Individuele ondersteuning, met indicatie	Zorgorganisaties, particuliere organisaties via PGB
Voor mensen in de laatste levensfase	Stichting Naoverhulp
Logeervoorziening	Verschillende organisaties
Bijkomkamer	De Bongerd Steenderen

BIJLAGE 4 Grafieken

BIJLAGE 5 Bronnen

Literatuur

Beleidsnota Mantelzorgbeleid 2018-2021, gemeente Bronckhorst, november 2017

Data

Gezondheidsmonitor GGD-Noord en Oost Gelderland

CBS

Data uit de gemeentelijke systemen

Websites

Alzheimer Nederland

Gemeente Bronckhorst

MantelzorgNL

Meedoen in Bronckhorst

Movisie

Ministerie van VWS

Vektis

RIVM

Sociaal Plan Bureau

Gesprekken

Landelijk/regionaal

MantelzorgNL

Netwerk Ouderen en Veerkracht Achterhoek (o.a. casemanager dementie)

Kruiswerk Achterhoek en Liemers

Gemeente Bronckhorst

Wethouder Zorg

Consulenten Sociaal Team met aandachtsgebied Mantelzorg

Cluster Zorg en Leren

Cluster Wonen en Werken

Datateam

Oekraïne team

Lokale organisaties

Stichting Welzijn Zelhem

St. Welzijn Drempt, Hummelo en Keppel

Welzijn Vorden

Welzijn Steenderen - De Kei

Seniorensoos Velswijk

Meedoen in Bronckhorst

Amphion

Dorpskamers

Participatieraad

Kinderparlement

Raadswerkgroep

Inwoners op de weekmarkten van Hengelo, Vorden en Zelhem

Mantelzorgwandeling